

*Slavomir Milosavljević:
Politička akcija —
Metodološki problemi
empirijskog istraživanja
političke aktivnosti u
samoupravnom društvu*

**Institut za političke studije
Fakulteta političkih nauka
Beograd 1977.**

Široki metodološki uvodi nisu više — ako su, u suštini, ikada i bili — samo skromni prilozii u tihim ili akademskim raspravama. U novije vrijeme, posebno, oni su primjeri svojevrstnog lukavstva uma, kad autori, iz različitih razloga koji ne moraju uvijek biti i oni političke prirode, pribjegavanju saopštavanju ne samo teza i hipoteza, već i kategoričkih sudova i o sa-držaju, to jest o onome bitnome u društvu.

Istina je da se i danas možemo susresti sa opširnim metodološkim uvodima koji ne pripadaju ni jednoj od dvije pomenute kategorije, nego su dolista prazna naklapanja onih autora koji metod i metodologiju posmatraju nedijalektički, formalistički, nezavisno od sa-držaja, konkretnih uslova i društveno-ekonomskih i političkih pretpostavki. Nema kraja takvom kazivanju, to nije samo »loša beskonačnost« nego i beskonačna slabost. Čitalac se sve više uvjerava da je suočen sa jednim od čudesa ovoga svijeta: i pored tolike opširnosti i virtuoznosti autora, u njegovom djelu ipak nije postavljen nijedan problem, nijedna dilema. I ovdje se potvrđuje poznata istina da je pozitivitet beskrajan i u suštini neizreciv, a da se kritički stav prepoznaje prije svega po tome što uočava momente koji predstavljaju istovremeno i kraj (jednog procesa, tendencije, orijentacije strujanja, pa i nadanja i očekivanja i sl.) i početak (drugog...). Takva razlikovanja, naravno, nisu mnogo važna za tok same stvari ili — još nisu. U svakom slučaju, tu se negdje nalaze i premise za zaključak o ulozi i odgovornosti nauke za stanje u društvu i za razrješavanje njegovih teških problema i protivrječnosti.

Djelo dra Slavomira Milosavljevića »Politička akcija. Metodološki problemi empirijskog istraživanja političke aktivnosti« (u izdanju Instituta za političke studije Fakulteta političkih nauka u Beogradu, 1977, str. 303) ne pripada ovoj posljednjoj vrsti, nego je varijanta »lukavstva«. To je sasvim razumljivo s obzirom na predmet istraživanja. Riječ je o politici, čiji su se gotovo svi dosadašnji atributi, kako naučni, tako i zdravorazumski, svodili na jedno: nepouzdanost, prevrtljivost i sl. Uz pominjanje tog pojma obavezno ide ono »oprezno«, ili još eksplicitnije upozorenje: o tome je najbolje ćutati, a ako baš moraš govoriti, budi što neodređeniji! Čuvena »vremenska distanca«, kao »luka spasa« za istraživače, na primjeru istraživanja političkih fenomena dobiva dodatne, neprocjenjive vrijednosti.

Nema sumnje da je potrebna izuzetno visoka, velika hrabrost i smjelost pa se uhvatiti ukoštac sa bilo kojim aspektom političke sfere. Poteškoće iskrsavaju sa svih strana, istorija društvenih nauka i teorije dovoljno ubjedljivo svjedoči o tome da se neke sudbine ponavljaju.

Nerijetko se otvori i pitanje adekvatnosti naslova. Da li je djelo dovoljno lociralo predmet istraživanja? Autor »Političke akcije«, na primjer, zalaže se za distinkciju politička, društveno-politička i samoupravna akcija, pri čemu naglašava da je naše društvo, i pored ostataka građanskog, klasnog društva, u kome je politika »najveće otuđenje«, u suštini samoupravno i da je u njemu »otvoren proces odumiranja klasične politike« (str. 15. i 51). Ipak bi, prema tome, u skladu sa sadržajem knjige, bilo adekvatnije govoriti o samoupravnoj akciji ili o usmjerenosti »ka samoupravnoj akciji«.

Još jedna, prethodna napomena u vezi sa knjigama uopšte. Iako se, naime, knjige — bar one »ozbiljne« — ne pišu prevashodno sa ciljem da predviđaju predstojeća kretanja, bližu ili dalju odnosno »ukupnu« budućnost, njihova je neizbježna sudbina, to izraženija: kod onih djela koja tematiziraju osjetljiva pitanja, da ih čitaoci i publika u cjelini (svi oni koji o djelu sude na osnovu kritike drugih!) provjeravaju ne samo u suočenju sa događajima i kretanjima koji su prethodili pojavi knjige, nego i onim tekućim, aktuelnim. Zato bi knjigama o aktuelnim društveno-političkim

temama i zbivanjima, kao i dnevnim listovima, bili potrebni dodaci, dopune, a u kratkim intervalima i sasvim nova izdanja.

»Politička akcija« je izašla iz štampe 1977. godine, ali je rukopis bio završen mnogo prije, tako da su se od završetka rada na tekstu do pojave knjige u javnosti, a pogotovo do danas, u širokom i kompleksnom političkom fenomenu, i na vanjskom i na unutrašnjem planu, desile krupne promjene. Mi jednostavno ne možemo suditi o toj knjizi nezavisno od tih kretanja, iako smo potpuno svjesni da taj pristup nije adekvatan, pa u izvjesnoj mjeri ni korektan prema autoru.

Knjiga je podnaslovom usmjerena na metodološke probleme empirijskog istraživanja političke aktivnosti-akcije u samoupravnom društvu, ali se ona svojim sadržajem nužno dotiče mnogih i bitnih pitanja situacije u svijetu. Zato se ta dva aspekta, unutrašnji i spoljni, ne mogu razdvajati, kao što ni u praktičnom životu nisu nezavisni.

U mnoštvu aspekata, koji su svaki za sebe i kompleksni i značajni, u području politike i političkog, jedan je, nema sumnje, kohezioni i prepoznatljiviji: proces daljnje demokratizacije političkog života. U okviru toga pitanja, uloga društveno-političkih organizacija i organizacije uopšte, te uloga pojedinaca u podsticanju, odnosno usporavanju tog procesa.

Nije bez razloga autor »Političke akcije« više puta istakao razlike koje postoje između našeg, jugoslovenskog društveno-političkog sistema i drugih sistema. Ta razlika postoji, ali tu notornu činjenicu, zbog karaktera jedne grupe kritičara, ipak treba ponavljati. Ali, razlika nije totalna, odnosno mi ne živimo u nekakvoj oazi, izolovani i pošteđeni nekih uticaja pa i organizovanih pritisaka izvana. I ovu činjenicu, koja je takođe notorna, moramo ponekad izricati i obrazlagati, također zbog jedne kategorije ljudi, za koje bi bilo netačno reći da su kritičari, još netačnije da su branitelji i advokati potrebni ovom sistemu.

Pomenute sličnosti i razlike upravo su u ovom periodu, od kada je knjiga »Politička akcija« završena i izašla iz štampe pa sve do danas, jasno osvijetljene i u oblasti društvene nauke, društveno-političke akcije i u idejno-političkoj sferi. Radi se, naravno, o razvoju našeg političkog sistema na osnovu odluka i stavova

SKJ, u čemu poseban značaj ima 30. sjednica Predsjedništva CK SKJ (13. juna 1977), odnosno studija Edvarda Kardelja »Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja«, zatim aktivnost na daljnjem unapređivanju kolektivnog rada i odgovornosti i primjeni jednogodišnjeg mandata, inicirana izlaganjima druga Tita na 11. kongresu SKJ i 8. kongresu SSJ (juni, novembar 1978).

To su, dakle oni nezaobilazni kriteriji u procjenjivanju svakog djela novijeg datuma koje se bavi našom političkom i ukupnom društvenom stvarnošću. Konkretnije, u tom svjetlu je potrebno ocijeniti ne samo karaktere i argumente kritike koju djelo upućuje sistemu, nego i rješenja koja nudi radi bržeg razrješavanja pojedinih pitanja i problema, odnosno jačanja demokratskih procesa i snaga. I, razumljivo, neizbježno je pitanje koliko djela koja su napisana prije pomenutih društveno-političkih događaja i inicijativa anticipiraju ta kretanja ili su usmjerena u nekom drugom pravcu. U tom kontekstu je neophodno konstatovati da su i u djelu E. Kardelja i u izlaganjima J. B. Tita ne samo inicirana nova rješenja i pravci društvene akcije, nego takođe i izvršena kritička analiza našeg sadašnjeg razvoja. To treba reći ne samo da bi se potvrdio kritički pristup našoj stvarnosti, da bi se pojačala argumentacija protiv »bespoštednih« kritičara, nego i zbog one, nikako malobrojne, kategorije posmatrača koji još nisu uočili, ili često zaboravljaju, koliko su Tito, Kardelj, Vlahović oštro, beskompromisno kritični prema svemu što je nedemokratsko, antisamoupravno i antisocijalističko, što je protivno interesima radnih ljudi i građana.

Bilo bi, vjerovatno, netačno, odnosno nedovoljno konstatovati samo to da autor »Političke akcije« pre naglašava organizacioni aspekt političke aktivnosti-akcije u samoupravnom društvu. Ta orijentacija u knjizi vjerno odražava stanje koje, u stvari, treba podvrći još oštrijoj kritici. Za jedno moguće empirijsko istraživanje, takav je metodički pristup, dakle, primjeren.

»Akciono jezgro« je jedan od ključnih pojmova »Političke akcije«. Govori li on više o vremenu koje je iza nas? Blizu smo potvrdnom odgovoru. Međutim, u forsiranju tog pojma ima nečega »indikativnog«: to je indirektna kritika dosta raširene navike da se ono što

tek treba postići-mobilizacija najširih slojeva naroda na samoupravnom razrješavanju pitanja uže i šire socijalne sredine-predstavlja kao ono što je već postignuto. O radnim ljudima i građanima, narodu i narodnim masama, naime, nerijetko se piše i govori tako kao da je ostvaren jedan od najvažnijih ciljeva svake društveno-političke aktivnosti: učešće svih u donošenju odluka, u rješavanju društveno-ekonomskih i političkih pitanja. Konzekvence takvih tvrdnji, kojih njihovi autori najčešće nisu ni svjesni, jesu dalekosežne; pa, ako je tako, čemu još organizacija, sve ide samo od sebe, insistirati na organizacionim pitanjima znači usporavati procese neposredne demokratije.

Ako je, dakle, u »Političkoj akciji« organizacioni aspekt primjeren postojećem, onda se tek postavlja pitanje da li je uloga SK u tom kontekstu predstavljena realno. Nije. »Akciono jezgro« nije identično organu ili organizaciji Saveza komunista. Da li zbog toga autor treba da bude podvrgnut kritici? Prije 30. sjednice Predsjedništva CK SKJ (juna 1977. godine) — da, ali u sadašnjim uslovima — ne. Možda je granica preoštro povučena jer je poznato da je SK i prije bio kritičan prema pojavama i tendencijama sektaškog odnosa prema onima koji nisu članovi SK i svemu što nije inicirano ili vrednovano u Savezu komunista. Ali je nesumnjivo da su 30. sjednica, odnosno studija E. Kardelja »Pravci razvoja...« kao i cjelokupna aktivnost u proteklom periodu dali novi, snažni doprinos, i teorijski i praktični, u prevladavanju sektaškog odnosa.

»Akciono jezgro« je stvarnost i potreba i današnjeg našeg trenutka. Međutim, to ne znači da su »mase« pasivne. »Jezgra« nisu više tako prepoznatljiva, a parametri društveno-političke aktivnosti su značajno izmijenjeni. Istinski interesi radnih ljudi i građana u socijalističkom samoupravnom društvu mogu se i moraće sve više da se ostvaruju bez forsiranja formalnih kriterija demokratičnosti — to je jedna od značajnih poruka pomenute studije E. Kardelja.

Autor »Političke akcije« razlikuje političku, društveno-političku i samoupravnu aktivnost i akciju, što je svakako korisno. No ni taj spektar ne pokriva sveukupnu djelatnost pojedinaca, sve ono što se obično podrazumijeva pod pojmom »svakodnevni život«. To, narav-

no, nije »s onu stranu« političkog, ali se ne može, posebno u okviru jasnog i dosljednog programa daljnje demokratizacije društvenog života, niti ostaviti po strani niti suprotstavljati političkom, društveno-političkom i samoupravnom. Radi se o njihovom stvarnom približavanju i prožimanju, što je u neposrednoj vezi sa jačanjem društvenosti. Ali, moramo naglasiti, ipak imamo u vidu perspektive i mogućnosti prije negoli neke stvarne tendencije i pokušaje.

I pored naznake širih, svjetskih i unutrašnjih pretpostavki političke akcije u našoj zemlji, autor je tu akciju ipak tretirao izolovano od okruženja. To je, možda, u metodološkom smislu opravdano i jedino moguće. U akcionim jezgrama, prema autorovim tezama i hipotezama, dominantnu ulogu imaju pojedinci, rukovodioci, što, uz nedosljednu aplikaciju poznate Istine o formalnim i stvarnim vodama upućuje na situaciju koju kritikuju i osuđuju i zvanične institucije, organi društveno-političkih organizacija i članstvo, jer tako izrazita inicijativa čelnih sputava ostale.

Uz »akciona jezgra« autor govori o »mreži jezgara«, zatim o aktivistima, sljedbenicima, korisnicima i kontraaktivistima. Sociološki i uopšte teorijski, za ovakve distinkcije ima opravdanja.

Zanimljivo je, međutim, da autor pored kontraaktivista, koje, istina, nije dovoljno jasno definisao (što samokritički konstatuje, str. 153), pominje još samo fašiste, uzgred, izvan svog hipotetičkog okvira za istraživanje na koje upućuje podnaslov knjige. Izbjegnuti su, dakle, pojmovi antisamoupravne i antisocijalističke snage, pojedinci i grupe, liberalizam, nacionalizam, tehokratizam, birokratizam, klerikalizam, dogmatizam i dr. Zato se javlja dilema: da li te snage treba podrazumijevati pod pojmom kontraaktivisti, ili je pak to oznaka za onu kategoriju, ipak bezazlenih, koji čute ili samo gundaju, ili rade »svoj posao« koji može biti i neutralan u odnosu na zvanične stavove, koji ne izvršavaju dogovoreno, ali nisu ni neprijateljski raspoloženi prema tim stavovima.

U knjizi, i pored svih naznačenih relacija, iskazanih struktura i nivoa (jezgra, mreža, aktivisti, kontraaktivisti i sl.), nije data cjelovita definicija politike. Izostale su neke bitne dimenzije političke aktivnosti, prije svega one dinamičke. Naime, poimanje političke akcije

ovdje je pretežno pasivno. Politiku autor interpretira najčešće samo sa stanovišta očuvanja stečenih, postojećih pozicija i primjene, doslovne realizacije već datih programa. Velikim dijelom je to također »adekvatno«, posebno na međunarodnom planu, ali u određenom smislu i za naš, unutrašnji. Politička akcija dijelom je međutim, usmjerena i na rušenje nekih pozicija, posebno onih monopolističkih, zatim protiv potčinjenosti, neravnopravnosti, eksploatacije, dominacije, hegemonije itd. Razumljivo je da je sve ovo utoliko aktuelnije ukoliko se brže odvijaju procesi demokratizacije i podruštvljavanja spoljne politike, iako su neki od tih pravaca aktivnosti prisutni i na čisto unutrašnjim pitanjima.

Poznata međuzavisnost unutrašnje i spoljno-političke aktivnosti, složenost međunarodne situacije, još uvijek snažne tendencije osvajačnja i hegemonije, upućuju na potrebu da se stalno vrši transcendiranje mikrosituacija, odnosno one dovode u relaciju spram kretanja u svijetu.

Dva ekstremna pristupa politici — »bespoštednu« kritiku koju su vršili i vrše anarho-liberali, ultraljevičari i drugi »slobodoumni«, na jednoj, i dogmatski, apologetski odnos, na drugoj strani — autor »Političke akcije«, ne eksplicirajući ih, pokušao je prevladati. U tome je uveliko uspio. Njegova kritika negativnih pojava i tendencija u političkoj, društveno-političkoj i samoupravnoj aktivnosti i sferi uopšte, lucidna je, argumentovana i korektna. Međutim, arhitektonika koju nudi ovo djelo (na vrhu je »jezgro jezgara«, a negdje pri dnu su i »lični« aktivisti-karjeristi čiji je svaki potez sračunat na ostvarivanje lične koristi) u osnovi je pogrešna, i to ne samo za period u kojem je to djelo pisano i objavljeno, nego i za čitavo vrijeme u kojem naše društvo radi na afirmaciji samoupravljanja. Gotovo je nevjerovjatan zaključak koji se nameće nakon istraživanja valjanosti i upotrebljivosti ovakvih hipoteza za jedno empirijsko istraživanje političkog fenomena. Ono što je nekada, dosta davno, bilo postavljeno kao — u tadašnjim uslovima jedino efikasno i opravdano — sredstvo (etatizam, centralizam i sl.) konstituiše se u ovom djelu kao teorijski okvir za istraživanje savremene prakse, koja je takve odnose, i normativno i stvarno, u globalu, prevazišla. To je, onda, pogodno tlo ne samo za izvlačenje pogrešnih ocjena o

stanju, odnosima i rezultatima koje postiže društvo, nego i za raznorazne optužbe — i onih u »Jezgru jezgara« i »ličnih« aktivista. To je, dakle, hipotetički okvir za istraživanje naličja samoupravnog društva. A da ono postoji — niko ne spori.

»Političke akcije, čak i sitne, menjaju stvarnost«. Ova istina koju autor saopštava (str. 274) mogla bi biti moto istinski složenog i delikatnog istraživanja političke akcije i aktivnosti. Da je ostao dosljedan ovoj istini, da da ju je postavio kao primaran zadatak, tezu i okvir mogućeg empirijskog istraživanja, autor bi, nema sumnje, dao još plodonosnije postavke i zapaženiji rad.

Kada se zalažemo za usmjeravanje veće pažnje na te aspekte političkog fenomena, imamo u vidu, između ostalog, činjenicu da su slabosti, problemi, deformacije, zloupotrebe i slične pojave u sferi politike, pa i u našem društvu, u nizu društvenih djelatnosti konstantno predmet interesovanja, kritike i analize. Sredstva javnog informisanja, pravo, sudstvo, pravosuđe i dr., ali i tekuća politička aktivnost permanentno razotkrivaju pojave, i njihove nosioce, u kojima se manifestuju otuđenost politike, nezdrave ambicije, zloupotreba položaja i sl. Sve to, naravno, ne može ostati izvan interesovanja društvene nauke, sociologije i politologije, posebno. Ali njihova šansa je, čini se, na drugoj strani. Nedovoljno istraženo, o kojoj njeni akteri najčešće izriču paušalne ocjene — pozitivnim efektima političke, društveno-političke i samoupravne akcije.

Za takav pristup djelo »Politička akcija« daje značajne podsticaje. Neke nedorečenosti i protivrječnosti na koje nailazimo na stranica ove knjige (između ostalog i zanemarivanje procesa udruživanja rada, nesklad između određenja politike i primjera kojima se ona ilustruje i sl.) više govore o složenosti samog predmeta nego o slabostima jedne teorijske i ideološko-političke opredjeljenosti.

Petar Jović

Lazar Mojsov: *Dimenzije nesvrstanosti*

Radnička štampa
Beograd 1980.

Kao dugogodišnji diplomata, predstavnik Jugoslavije u Organizaciji ujedinjenih nacija i njezin predsjednik, Mojsov je izvrstan poznavalac međunarodnih odnosa (koji su se sućeljavali i očitivali i u radu organa OUN i njezine asambleje) i uloge pokreta i politike nesvrstanih zemalja u tim odnosima. Upravo su nesvrstani pokazali da odnosi dominacije velikih i moćnih moraju da ustupe mjesto novoj, složenijoj međuzavisnoj strukturi u kojoj će potreba za ljudskim međusobnim sporazumijevanjem i dogovaranjem potisnuti oružane sukobe i prijetnje ratom kao sveuništavajućim sredstvom.

Upravo je iz takvih antiratnih i antiblokovskih potreba nastala politika nesvrstavanja kao izraz protesta, revindikacija i konstruktivne akcije za radikalno mijenjanje cjelokupnog sistema međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa, što sve više postaje imperativ čovječanstva, jer se suprotnosti i razdor između razvijenih i nerazvijenih svakodnevno povećavaju i zvone na uzbunu. Izlaz iz takve situacije, svakako, nije u ratovima i odnosima dominacije velikih zasnovane na balansu straha, nego na principima miroljubive koegzistencije i radikalne izmjene međunarodnog sistema ekonomskih i političkih odnosa u skladu s postavkama politike pokreta nesvrstanih.

Značajno mjesto u prvom dijelu knjige Mojsov daje analizi geneze, razvoja i rezultatima politike i pokreta nesvrstanih. Autor daje kratak i jasan pregled pokreta nesvrstanih od Prve beogradske konferencije do šeste, održane

u Havani 1979. godine. Pri tom ističe i osmišljava bitne stavove i odluke nesvrstanih, kao i njihovu ulogu u događajima koji su slijedili. Na konferenciji u Beogradu 1961. ne samo što je došlo do prvog potpunog organizacionog oformljenja i utemeljenja pokreta i politike nesvrstanih, nego je — po autoru — bitnije da je politika nesvrstanih (što je, dakako, došlo do punog izražaja na konferenciji u Beogradu) zasnovana na univerzalnoj koncepciji, i tako su svladani regionalistički prilazi što su se javljali prije konferencije u Beogradu. Svojom univerzalnošću pokret nesvrstanih otvara puteve najšireg okupljanja brojnih zemalja svijeta u snažni pokret u borbi za prevladavanje »blokofske podele sveta i za menjanje čitave strukture savremenih međunarodnih odnosa«, ističe autor u svojoj ocjeni konferencije.

Politička i ekonomska platforma nesvrstanih, i pored svih slabosti i poteškoća kojima je pokret stalno podvrgnut, stiču opće priznanje brojnih svjetskih faktora i svih naroda i zemalja koji se bore za ljudskije i logičnije međunarodne odnose, za mir, uzajamnu sigurnost i saradnju na ravnopravnim osnovama, za sigurnost i zaštitu osnovnih nacionalnih interesa svih naroda i narodnosti cijelog svijeta. Takva politika ne odgovara velikim silama i njihovoj politici imperijalizma, hegemonije i diktata, i zbog toga na sve moguće načine ometaju razvoj pokreta i realizaciju politike nesvrstanih zemalja.

Nesvrstane zemlje, u čijem sastavu su pretežno nerazvijene, susreću se s velikim poteškoćama u razvijanju svoje privrede. Jer se razlike između razvijenih i nerazvijenih stalno povećavaju. Osiromašene svakodnevnom eksploatacijom, suočene s nizom socijalnih problema u osiguranju svoje nezavisnosti traže izlaz u uspostavljanju međusobne uzajamne pomoći na principima solidarnosti, što je potaknuto na konferenciji ministara u Limi 1975. godine. Zatim su preduzete »brojne akcije za međusobnu saradnju u različitim područjima nauke, tehnologije, transporta, informativne delatnosti, razmene iskustava i pomoći u industrijalizaciji, kao i za povećanje ekonomske razmene i trgovine između nesvrstanih zemalja...« (str. 55), što daje sigurniju perspektivu pokretu.

Ipak su najveće negativne pojave za pokret nesvrstanih brojni izravni međusobni oružani

sukobi i drugi konflikti koji svakodnevno izbijaju između nesvrstanih, nastali kao posljedica kolonijalnih sistema eksploatacije i utjecajnih sfera velikih sila, koje nastoje da pokret razbiju, pocijepaju i podrede vlastitim interesima, za što nesvrstani — po mišljenju autora — još nisu izgradili obrambene mehanizme. Stoga je nužno, ističe autor, što prije pronaći unutar nesvrstanih pokreta neki mehanizam »dobrih usluga« i posredovanja za suzbijanje i razrješavanje sukoba, i pored potrebnog djelovanja kroz regionalne organizacije i u Ujedinjenim nacijama.

Naslijeđe kolonijalizma i razdoblje imperijalističke dominacije ostavilo je teške posljedice i u bilateralnim odnosima pojedinih nesvrstanih zemalja, što, dakako, stvara »posebno tle za međusobne sukobe, u koje se spremno upliću strani faktori, radi podsticaja razlika, sporova i destabilizacije pojedinih nesvrstanih zemalja, s ciljem ponovnog prodiranja u interesne sfere i smanjenja akcione sposobnosti nesvrstanih zemalja... Pod različitim izgovorima podstiče se veštačka diferencijacija nesvrstanih zemalja i ideološke podele među njima, nudi im se savezništvo, i kao »prirodno« i kao praktično — pružanjem konkretne materijalne ili vojne pomoći ne radi podsticaja njihovog razvoja i učvršćenja njihove nezavisnosti, već radi prodora tuđih uticaja« (str. 191).

Autor se u navedenom djelu serioznije od ostalih bavi temeljnim aspektima politike i pokreta nesvrstanih i njegovom povijesnom ulogom u međunarodnim odnosima danas. Polazeći od povijesne uloge nesvrstanih u savremenim međunarodnim odnosima, autor ističe da se ona sastoji u »sagledavanju osnovnih tendencija razvoja savremenog sveta i u formulisanju svojih ciljeva, koji se poklapaju s glavnim pravcima neophodnih promena u međunarodnim odnosima, ubrzavajući taj proces kroz savladavanje različitih otpora i pritisaka svih onih snaga koje žele da sačuvaju stečene privilegije i pozicije. Jednom rečju, politika, ciljevi i akcije nesvrstanih nalaze se na generalnom kursu kretanja istorije u savremenim međunarodnim odnosima« (str. 19). Polazeći od savremenih odnosa i uloge nesvrstanih, Mojsov ističe da je u međunarodnim odnosima stvoren sistem koji u svojoj biti proizlazi iz blokovske ravnoteže temeljene na »balansu straha... čvrsto oslonjen na

silu nuklearnog oružja koje može višestruko da uništi i rivala i ceo svet, i sam je zasnovan na monopolu i privilegijama, povezanim s tom vojnom moći i sa ogromnim ekonomskim i industrijskim potencijalom, na koji se vojna moć oslanja« (str. 110).

Dakako, takvom sistemu odgovaraju lokalni ratovi i oružane intervencije velikih, jer žele da konzerviraju postojeće odnose i da — kako reče autor — uvijekveče stečene monopole, što posebno pogada novooslobođene nerazvijene zemlje, koje se bude, organiziraju i traže radikalnu promjenu postojećih međusobnih ekonomskih i političkih odnosa, odnosno traže stvaranje novog ekonomskog poretka, jer postojeći prolzodi nove ekonomske i političke krize iz kojih se svakodnevno javljaju opasni sukobi i konflikti širih razmjera.

Iz odnosa vojno-blokovske pocijepanosti, monopola, političke dominacije i ekonomske eksploatacije, nastaje politika i pokret nesvrstanih kao izraz nezadovoljstva, protesta i konstruktivne akcije za radikalno mijenjanje cijelog ekonomskog i političkog sistema međunarodnih odnosa. Od te svoje zadaće nesvrstani ne mogu i neće odstupiti, jer je to jedini logičan izlaz iz postojećih teškoća međunarodnih suprotnosti, kriznih situacija i konfliktne zaoštrenosti.

Velike sile i neke razvijene zemlje u pokret nesvrstanih pokušavaju (zbog očuvanja vlastitih pozicija) unijeti vještačku podjelu na — kako reče autor — revolucionarne, konzervativne i umjerene, odnosno na radikalne, reakcionarne i one koje su bliže »nama« ili »vama«, itd. Ti se utjecaji vrlo negativno odražavaju na jedinstvo, čvrstinu i akcije pokreta u Ujedinjenim nacijama, jer koče rad Grupe 77 i Koordinacionog biroa, a postoje i poteškoće u međusobnom usaglašavanju stavova.

Ulozi nesvrstanih u Organizaciji ujedinjenih nacija autor posvećuje cijelo poglavlje knjige. Nesvrstane zemlje su nizom svojih akcija u OUN postale motorna snaga bez čijeg je »dejstva teško i zamisliti funkcioniranje OUN. Bez usaglašavanja pozicija nesvrstanih zemalja i njihove aktivnosti na izradi stavova za sve značajnije dokumente OUN, mnoga pitanja koja se nalaze na razmatranju u OUN i u pojedinim njezinim telima i organima bila bi blokirana ili ne bi mogla da budu dovedena do proceduralnog završetka« (str. 171).

Kao što je nužno dogovaranje i usavršavanje jedinstvenog djelovanja pokreta nesvrstanih, tako je — po mišljenju Mojsova — potrebno da se i Organizacija ujedinjenih nacija prilagođava zahtjevima vremena, da se izvrši reorganizacija i adaptacija OUN. Pri tom autor s pravom ukazuje na pogrešnost pokušaja kopiranja rada OUN od strane nesvrstanih, jer bi postojala velika opasnost od institucionaliziranja pokreta. »...Kopiranje te metodologije dovodi do beskrajnih natezanja oko pojedinih formulacija, amandmana i dopunskih prijedloga, za čije se usaglašavanje formira velik broj radnih grupa i tako stvara paralelizam s radom OUN, koja, međutim, raspolaze s daleko više vremena za takav metod rada nego što ga imaju na raspolaganje šefovi država« (str. 243).

Posebno su u knjizi zanimljiva poglavlja u kojima se vrši analiza razrade i osmišljavanja uloge Josipa Broza Tita u poticanju, promoviranju i kontinuiranom doživotnom kreiranju politike i akcije pokreta nesvrstanih zemalja u kojima se — kako reče Mojsov — prožimaju i međusobno uslovljavaju nacionalni i internacionalni prilazi dijalektičkog sagledavanja jedinstvene koncepcije; koncepcije ravnopravnih odnosa među velikim i malim — razvijenim i nerazvijenim. Titova koncepcija međunarodnih odnosa i vizija nesvrstavanja predstavlja dijalektički spoj iskustva jugoslavenske revolucije i svjetskih revolucionarno-oslobodilačkih gibanja sa »iskustvima, tendencijama i zahtjevima oslobodilačkih snaga iz čitavog sveta u kontekstu savremenih svjetskih događaja...« (str. 64).

Knjiga i završava naslovom *Titov doprinos*, u kojem autor citira Titov govor na konferenciji u Havani 1979. godine, za koji Mojsov kaže da je bio historijski i da je upravo Tito tim govorom dao novu i pravu intonaciju povijesnom skupu šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja, koji se, usprkos razlikama u mišljenjima i nekim pokušajima razbijanja jedinstva pokreta, uspješno završio. Od Havane i velike sile sve pažljivije prate politiku i akcije nesvrstanih. S obzirom na okolnosti u kojima je održana, konferencija u Havani predstavlja prekretnicu u povijesnom razvoju pokreta nesvrstanih, koji nakon konferencije nastavlja da jedinstveno djeluje kao važan činilac u međunarodnim odnosima.

Knjiga Lazara Mojsova, kao izuzetno izvršnog poznavaoaca, sudionika i kreatora međunarodne politike kroz OUN i u pokretu nesvrstanih, pisana je analitičkom metodom prezentiranja uloge nesvrstanih u međunarodnim odnosima, s dubljim poniranjem u konkretne probleme i odnose suvremenog svijeta i političke konstelacije, iz čega izvodi određene zaključke i daje prijedloge. Mojsov ukazuje i na potrebu mijenjanja stila rada i usavršavanja efikasnijih metoda djelovanja nesvrstanih, posebno u radu kroz OUN, i stvaranja novih obrambenih mehanizama za sprečavanje međusobnih sukoba i vanjskih uticaja.

Navedenom se knjigom Lazara Mojsova proširuje i produbljuje spoznaja međunarodnih odnosa i uloga nesvrstanih zemalja kao izuzetne progresivne snage suvremenog svijeta, kao bitnog činioca bez čijeg se udjela ne može riješiti nijedno vitalno pitanje čovječanstva.

Savo Pešić

*Edvard Kardelj:
Međunarodni odnosi
i nesvrstanost
Izbor iz dela, knjiga VI*

Komunist, Beograd 1979.

Ovim izborom imamo na okupu najvažnije Kardeljeve tekstove u kojima se govori o međunarodnim odnosima i pokretu nesvrstanih koji danas imaju izuzetno veliku ulogu u svijetu. U Kardeljevim tekstovima, objavljenim u navedenoj knjizi, očituje se originalnost jugoslavenske revolucije i njezin samostalni put u izgrađivanju samoupravnih socijalističkih odnosa, i na tim odnosima zasnovane politike i pokreta nesvrstanih. U objavljenim tekstovima izražen je cjelovit koncept jugoslavenske vanjske politike, utemeljen na neotuđivom pravu svake nacije na vlastiti put razvoja i ravnopravne međunarodne, odnosno međudržavne odnose na principima i u okvirima politike aktivne međunarodne koegzistencije.

Ako ne priznajemo navedene principe, kaže autor, «onda je opasnost po mir očigledna, i to ne samo kada se radi o državama sa različitim društvenim sistemima, već i kada se radi o odnosima među državama sa istim državnim sistemom» (str. 16—17). Jer i unutar socijalističkih zemalja, a pogotovo u njihovim međusobnim odnosima, postoje određene, pa čak i oštre suprotnosti koje ponekad uvjetuju i oružane sukobe. Sukobi, očito, ne vode rješavanju suprotnosti, već njihovu još većem zaoštavanju, hegemoniji i podređivanju, što je, dakako, suprotno duhu marksizma i samo po sebi predstavlja kočnicu u razvoju socijalističkih odnosa i socijalističkih procesa u svjetskim okvirima. Doprinos tim procesima nisu sukobi i ratovi, već miroljubiva koegzistencija i suradnja zasnovana na

principima nezavisnosti i ravnopravnosti svih međunarodnih subjekata.

Socijalističke zemlje i sve progresivne snage svijeta mogu ubrzati svjetske socijalističke procese svojim osobnim primjerima i uspjesima unutar pokreta i u izgrađivanju socijalističkih odnosa u vlastitim zemljama, a nikako zastrašivanjem i prijetnjom ratom, odnosno drugim oblicima pritisaka. «Na taj način socijalističke zemlje i sve socijalističke snage postaju upravo u uslovima koegzistencije najjači faktor u menjanju današnjeg sveta. Ova aktivna uloga koju danas moraju imati socijalističke i sve progresivne i miroljubive snage u uslovima koegzistencije jeste prvi razlog zbog kojeg našu politiku često nazivamo politikom aktivne miroljubive koegzistencije» (str. 64).

Osim toga, odabrani tekstovi objavljeni u navedenoj Kardeljevoj knjizi predstavljaju i osnovicu za bitno razumijevanje uzroka, korijena, razvoja i povijesne uloge politike pokreta nesvrstanih, koji kvalitativno i kvantitativno danas izrasta u snažan međunarodni faktor, što se očitivalo na posljednjoj konferenciji nesvrstanih u Havani, na ministarskoj konferenciji u Delhiju i glasanju u OUN. Pokret nesvrstanih je tako snažan činilac da se danas nijedno vitalno pitanje čovječanstva ne može riješiti bez njegova udjela.

Iako je jedan od uzroka nastajanja politike i pokreta nesvrstanih blokovska konfrontacija i antagonizam, zbog kojih je svijet međusobno podijeljen i suprotstavljen, ipak politika nesvrstanih znači mnogo više nego puko suprotstavljanje blokovskoj politici ili zauzimanje neke vrste «ekvidistancije između blokova, iako je kod nekih nesvrstanih» — kako reče autor — «i takva politika u većoj ili manjoj mjeri dolazila do izražaja». Ograničavanje politike nesvrstanih samo na vojno-političke blokove svelo bi ulogu pokreta, kako reče Kardelj, na političku konfrontaciju s vodećim silama blokova na jednoj, prema autoru, potpuno neprincipijelnoj osnovi. To dokazuje da je pokret nesvrstanih nastao kao potreba i istovremeno izraz dugoročnije društveno-povijesne tendencije savremenog čovječanstva, koja se javila ranije, iako je u toku antifašističke i drugih oblika revolucionarnih borbi nastajala, a zatim se u antikolonijalnim i oslobodilačkim borbama i pokretima razvijala, da bi se pokret 1961. godine oformio.

Upravo tim tendencijama i danas treba da doprinese akcije nesvrstano g pokreta koji se kontinuirano bori protiv svih oblika socijalnog i nacionalnog ugnjetavanja, eksploatacije, hegemonije i potčinjavanja, a za učvršćivanje mira, sigurnosti i ravnopravne suradnje među narodima svih zemalja. Stoga politika nesvrstavanja treba da ostane, naglašava autor, trajna orijentacija politike i akcije u međunarodnim odnosima naše zemlje i Saveza komunista Jugoslavije. Budući da ona i proizlazi iz suštine bića samoupravnih socijalističkih odnosa i na njima zasnovane međunacionalne jednakosti i ravnopravnosti svih nacija i nacionalnosti unutar naše višenacionalne socijalističke zajednice.

Jer narod koji neposredno i samostalno odlučuje i upravlja u svojoj zemlji, koji samostalno uređuje međusobne odnose s drugima na principima ravnopravnosti, narod koji isto tako poštuje pravo na samostalnost svakom drugom narodu i narodnosti, ne može — kako reče Kardelj — »u svojim međunarodnim odnosima da vodi drugu politiku nego poštovanje i nezavisnost, to jest politiku nesvrstavanja«, kroz kontinuirano aktivno djelovanje na svim područjima međunarodnog života uopće.

Djelujući aktivno i organizirano, s drugim progresivnim snagama svijeta, u međunarodnom životu u vezi sa svim vitalnim pitanjima čovječanstva na evropskim skupovima, kroz OUN i, posebno, u pokretu nesvrstanih, radnička klasa, narodi i narodnosti Jugoslavije izvršavaju — kako na Berlinskoj konferenciji reče drug Tito — »svoj internacionalistički dug prema svjetskoj zajednici i ljudskom napretku. To smo i na djelu u svim prilikama pokazivali, podržavajući sve one koji su se borili i bore za slobodu, nezavisnost i društveni progres uopšte...«

To je primjer marksistički poimanog i u djelo provedenog internacionalizma okrenutog budućnosti, koja ne dolazi sama, već se za nju treba boriti. Mi se i danas borimo za one principe, prava i slobodu u svijetu za koje smo se u najtežim danima za opstanak čovječanstva borili i izborili u vlastitoj zemlji. Borba za samostalni put izgradnje socijalističkih odnosa i slobodan razvitak nije prestala sa završetkom rata, a upravo ta borba da slobodno i samostalno biramo put socijalističkog razvitka nužno postaje i izvor naše

borbe za politiku i akcije nesvrstavanja u svjetskim razmjerima.

Dajući tako snažnu podršku i svu moguću pomoć oslobodilačkim pokretima i slobodnom i nezavisnom razvoju svake zemlje, Jugoslavija doprinosi ujedinjavanju i jačanju svih progresivnih snaga na općem programu za mir, nezavisnost, slobodu i progres, što je, dakako, u interesu radničke klase svih zemalja svijeta i također ogromnog dijela čovječanstva. Stoga aktivnost Jugoslavije u pokretu nesvrstanih nije samo, kako ističe Kardelj, »trenutna politička potreba i taktika, već izraz naših socijalističkih opredeljenja« i marksistički osmišljenog klasnog pristupa problemima i proturječnostima suvremenog čovječanstva i međunarodnim odnosima uopće, što proizlazi iz same biti samoupravnog bića i naše demokratske unutarnje politike.

Korijeni se, dakle, politike pokreta nesvrstanih nalaze u širokoj antifašističkoj orijentaciji socijalističke revolucije i na principima samoupravnih socijalističkih odnosa koji se razvijaju pod idejno vodećom i usmjeravajućom politikom Saveza komunista Jugoslavije na čijem je čelu dugi niz godina bio drug Tito. Tito je inspirator i kreator politike pokreta nesvrstanih, koji je do kraja svoga života principijelno i demokratski svojim osobnim zalaganjem izuzetno doprinosio njegovu jačanju i razvoju, što je na zadnjoj konferenciji u Havani i dokazano, odajući Titu posebno priznanje.

Osmišljavajući razvoj pokreta nesvrstanih, Kardelj s pravom ukazuje na opasnost koja svakom pokretu prijete od zatvaranja u sebe i od preuzimanja nekih gotovih činjenica i uzora, bez potrebnog kritičkog sagledavanja. Iako se politika nesvrstanih, kaže autor, inspirira karakterom i suštinom naše revolucije, koja se nije razvijala, niti se sada razvija po nametnutim shemama ni po tuđem diktatu, već stalno afirmira svoja nezavisna djela — ipak bi danas, ističe autor, svaki narod i svaki progresivni pokret zatvaranjem u sebe i ograđivanjem od povijesnih procesa emancipacije sebe osudio na ekonomsku stagnaciju i nazadovanje, jer se budućnost čovječanstva ne sastoji u zatvaranju i izolaciji, već u sve većoj integraciji i povezivanju na principima miroljubive i aktivne koegzistencije. Miroljubivu koegzistenciju nesvrstani ne shvaćaju kao modus vivendi u međunarodnim

odnosima, već kao aktivnu suradnju o svim pitanjima i problemima čovječanstva danas. Stoga miroljubiva koegzistencija ne može biti »status quo ili miroljubivost između imperijalizma i naroda koji hoće da bude nezavisan, između ugnjetaća i ugnjetenih naroda, između eksploatatora i eksploatisanih, kao ni između hegemonizma i ravnopravnosti naroda. Naprotiv, ona može da postoji samo između istinski nezavisnih naroda, a to znači da je borba za ukidanje svih oblika ekonomske i političke zavisnosti i svih oblika mešanja izvana u njihove unutrašnje odnose prvi uslov za afirmaciju i stabilnost miroljubive i aktivne koegzistencije« (str. 141).

U tom kontekstu autor ističe da pokret nesvrstanih danas sve više u cjelini jača spoznajno, kao i sve progresivne snage svih zemalja, da čovječanstvo ne može »izaći iz sadašnjih problema i proturječnosti putevima klasičnog imperijalizma, savremenog ekonomskog i političkog hegemonizma, blokofske podele sveta ili nametanjem jednog ili drugog sistema spolja, već samo putevima ravnopravnosti i ravnopravne odgovornosti svih naroda za budućnost svakog naroda posebno. Takvom svojom svetskom ulogom pokret nesvrstanih zemalja istovremeno snažno utiče i na progresivna društvena kretanja u njima samima, a i u drugim zemljama širom sveta« (str. 163).

Nesvrstana politika, što se i iz tekstova očituje, nisu neke slučajne pojave niti subjektivne konstrukcije pojedinaca, već je nastala kao rezultat potreba objektivnog razvoja međunarodnih odnosa bez kolonijalne eksploatacije, političke i ekonomske hegemonije, nacionalne potčinjenosti i dominacije velikih i moćnih sila, bez prijetnji i nasilnog miješanja u poslove drugih zemalja i za ravnopravnost svih naroda i narodnosti — cijelog čovječanstva.

Samo se takvom politikom i na njoj organiziranom akcijom može izvršiti bitno kvalitativni zaokret u otvaranju perspektive za demokraciju međunarodnih odnosa te stvaranje povoljnih uvjeta i okolnosti za očuvanje mira i progressa čovječanstva. Zbog toga se nesvrstanost stalno nalazi pod pritiskom politike s pozicija sile, koja je u svojoj biti usmjerena protiv svake socijalne i nacionalne emancipacije, protiv demokratskih sloboda i progressa. Upravo se takvoj tendenciji nesvrsta-

nost mora na svakom mjestu, pa i kroz Organizaciju ujedinjenih nacija i u drugim oblicima okupljanja, smisleno i organizirano suprotstaviti. U tom smislu pokret nesvrstanih danas izrasta u izuzetno snažan međunarodni faktor, bez kojeg se više ne mogu, niti će se moći ubuduće, rješavati brojne proturječnosti, problemi i vitalna pitanja čovječanstva.

Nesvrstanost nije, kako reče autor, samo jedan od oblika međunarodne politike, nego je u svojoj suštini i jedan vid društvenih, klasnih, ekonomskih, političkih i kulturnih prestrojavanja suvremenog svijeta uopće. I upravo se radi toga pokret nesvrstanih ne smije i ne može svesti — naglašava autor — na nekakvu političku rezervu socijalizma ili međunarodnog radničkog pokreta, već je nesvrstavanje danas i pokret koji se na toj platformi zasniva i razvija, jedna od bitnih komponenata preobražaja naše epohe, a time, dakako, i komponenta daljeg razvoja socijalističkih odnosa u svijetu uopće.

Na kraju valja istaći da će tekstovi objavljeni u navedenoj knjizi doprinijeti proširenju potrebne spoznaje da se dugoročni mir i progresivna društvena revolucionarna gibanja ne mogu osigurati bez organizirane jedinstvene akcije pokreta nesvrstanih, kao i da nesvrstavanje i samoupravljanje predstavljaju jednu neodvojivo dijalektičku cjelinu. Stoga je politika nesvrstavanja — po Titu i Kardelju — trajna orijentacija aktivnosti Jugoslavije, naše radničke klase i Saveza komunista.

Savo Pešić

Tomislav Butorac: Suđenje kulturnoj revoluciji

Vjesnikova press agencija
Zagreb 1981.

Tomislav Butorac, Vjesnikov dopisnik iz Pekinga, uhvatio se ukoštac s nezahvalnim zadatkom da nam prezentira najaktualnija politička zbivanja Kine, zemlje koja je dugo nosila epitet zagonetke. Kako se već iz naslova vidi, riječ je o »suđenju kulturnoj revoluciji«. Na optuženičkoj klupi našla se »četvorna banda« na čelu s Džiang Čing, Maovom udovicom, i »kliku« Lin Pijaoa, ličnosti broj dva i zakonitog Maova nasljednika.

Povijest Narodne Republike Kine relativno je kratka (32 godine), ali vrlo bogata događajima. Godine nakon revolucije i njezina formalnog nastanka kao države u okviru današnjih granica ne znače kraj uzbudljivih i zanimljivih kretanja. Tek u tom postrevolucionarnom vremenu, naročito u posljednjih petnaest godina, nastaju mnogobrojne promjene, zaokreti u politici, dolazi do uspinjanja i padova primarno vodećih državnih i partijskih rukovodilaca te različitih procjena ljudi i događaja. Unutrašnji razvoj Kine vrlo je dinamičan, a putovi tog razvoja bili su često predmet dijametralno suprotnih mišljenja. Knjiga je podijeljena u sedam poglavlja.

Prvo poglavlje nosi naslov »Dnevnik suđenja ili četrdeset dana u Ulici pravdnosti broj 1«. Počinjući sa 10. studenim, danom kad je optužnica uručena okrivljenima, slijedimo sam tok suđenja u »procesu stoljeća«. U optužnici se govori o 48 specifičnih zločina svrstanih u četiri grupe koje se odnose na šesnaest glavnih krivaca. Sudit će se deseterici živih, a ostaloj šesterici neće jer su mrtvi. Navedeno je kako će se optuženima suditi samo za

kontrarevolucionarne zločine, a ne i za ono što bi se moglo smatrati partijskom pogreškom ili pogreškom u radu (očita je aluzija na Mao Ce Tunga, kako se optuženi ne bi mogli pozivati na njegovo ime i na to da su radili po njegovim direktivama).

To je, prije svega, suđenje kulturnoj revoluciji što ju je iznijela omladina koja sada predstavlja »izgubljenu generaciju«. Suđenje je potrebno i zbog žrtava kojih je, kako je generalni sekretar KP Kine Hu Jiaubang rekao jugoslavenskim dopisnicima, bilo oko tri milijuna. Dodaju li se tom broju članovi obitelji, prijatelji i znanci, broj se penje na oko stotinu milijuna. To je brojka nad kojom se treba duboko zamisliti. Suđenje će ukazati na to kako se sada poštuju zakoni i kako su oni jednaki za sve. Ne smijemo zaboraviti da Kina do prije nekoliko godina nije imala čvrsto krivično ili građansko zakonodavstvo. Kineski ljudi i svijet saznali su za nepoznata zbivanja iza kulisa ionako prilično nejasne političke situacije u desetljećima bezakonja i borbe za vlast.

Sudit će se zajedno »kliku Lin Pijaoa« i »četvornoj bandi« zato što su njihove aktivnosti međusobno isprepletene. Suđenje započinje 20. studenoga. Pred nama se polako otmotava klupko događaja, iznose se izvještaji, dok, njihova proganjanja i mučenja, sama atmosfera u sudnici, objašnjavaju se neki dokumenti prvi put izneseni u javnost.

Drugo poglavlje je »Četvorna banda ili slika nezajažljivog karijerizma«. Pisac nas detaljnije upoznaje s glavnim protagonistima, navodeći uz njihove titule i neke autobiografske podatke. Pred nama se otvaraju životni putovi Džiang Čing, supruge Mao Ce Tunga i neosporno vodeće ličnosti u »četvornoj bandi«, Jau Venjuana, godinama pisca Maovih članaka, te glavnog urednika šangajskog »Literarnog lista« i »Dnevnika oslobođenja«, šefa propagande šangajskog partijskog komiteta i člana Politburoa CK KP Kine, Džang Čunčjaua, rukovodioca šangajskog revolucionarnog komiteta, i Vang Hungvena, njegova prvog zamjenika. Mao je neko vrijeme vjerovao da je u Vang Hungvenu pronašao svog prvog budućeg nasljednika, pa je ovaj naglo napredovao i postao potpredsjednik CK KP Kine te rukovodio svakodnevnim partijskim poslovima.

Treće poglavlje »Klika Lin Pijaoa ili mozaik osobnih ambicija« predstavlja nam drugu grupu optuženih. Vodeća ličnost je Lin Pijao, čovjek koji je 1966. formalno i stvarno bio druga ličnost u zemlji, a najzaslužniji je za stvaranje kulta ličnosti Mao Ce Tunga. Ostali su protagonisti: Čen Boda, glavni sastavljač »crvene knjižice« Maovih citata i šef grupe za kulturu koja je bila glavni štab za vođenje kulturne revolucije, te pet generala: Huang Jungšeng, U Fasjen, Li Dzuopeng, Čju Hujdzuo, Džang Tengdžau, zatim Kang Šeng, šef tajne službe i potpredsjednik CK (umro 1975), te Sje Fudži, šef javne sigurnosti i član Politbiroa (umro 1972).

Sljedeće poglavlje nosi naslov »Kulturna revolucija ili deset godina koje su potresale Kinu«. Tek se sada upoznajemo s događajima iz kojih suđenje vuče svoj korijen. Vraćamo se na 1956. i rasprave o politici na selu. »velikom skoku naprijed« i seoskim komunama. U kineskom rukovodstvu dolazi do podjele na »radikalne« i »umjerene«. Mao Ce Tung ostaje u manjini te se 1959. povlači s funkcije predsjednika Republike, ali ostaje predsjednik partije, a povlači se na proučavanje marksizma-lenjinizma, kako je to službeno saopćeno. Predsjednik Republike postaje Liu Šao Či. Nekoliko godina traje prividan mir. Jača kult Mao Ce Tunga i on se sprema za povratak na vlast. Jedna potpuno beznačajna stvar, epizoda s historijskom dramom »Otpuštanje Haj Zuja« u kojoj se aludira na Maovo otpuštanje ministra obrane Peng Dehuaja koji se nije slagao s njegovom politikom »uzdati se u vlastite snage«, već se zalagao za modernizaciju armije, dala je znak za početak kulturne revolucije. U pisanju odgovora na dramu naziru se konture »četvorne bande«. U pisanju teksta uz Mao Ce Tunga sudjelovali su Jau Venjuan, Džang Čunčžau i Džang Čin. U kolovozu 1966. na XI plenumu CK usvojena je »Odluka o velikoj kulturnoj revoluciji«, poznata i kao »Dokument u 16 točaka« kojim se nezaustavljiva lavina proširila u sve sfere društva. U prvim godinama uklonjeno je iz Politbiroa i Centralnog komiteta 65 posto članova, a iz sekretarijata Centralnog komiteta 68 posto (E. Sereni: »Strategija i klasni sadržaj kulturne revolucije«, Treći program, 1970). Četvorka je posebno bila aktivna kada Mao nije bio u Pekingu. Tako je ljeti 1967. pokušala izbaciti Liu Šao Čija i Ču En Laja iz Džungmanhaja

(sjedišta najviših državnih i partijskih institucija i rukovodilaca). Liu Šao Či je samo jedna, i to službeno najveća, žrtva kulturne revolucije, a bilo ih je oko tri milijuna. Godina 1976. je kobna godina za Kinu. Osim što je izbio velik potres, umiru Ču En Laj, Ču De i 9. rujna, Mao Ce Tung. Hua Kuo Feng postaje premijer i prvi potpredsjednik vlade. Ultraljevica je još jaka, ima mjesta u Politbirou i vladi, pa želi iskoristiti nastalu situaciju i odmah uklanja Teng Hsilaj Pinga, koji joj stoji na putu prema konačnom preuzimanju vlasti. Međutim, »četvorna banda« nema većeg utjecaja u armiji. Politburo naslućuje što se događa, pa Hua, uz jednodušnu podršku, naređuje da se četvorka uhapsi. Sve još nije završeno u Šangaju postoje istomišljenici.

Peto poglavlje »Pokušaj ubojstva Mao Ce Tunga« daje detaljne opise događaja od 1966. do 1971. Lin Pijaove smrti u trenutku kada je zavjera otkrivena, a on s obitelji pokušao pobjeći u NR Mongoliju.

Šesto poglavlje je završna faza obračuna s »četvornom bandom« i njezinim sljedbenicima, a nosi naslov »Oružana pobuna u Šangaju ili neuspjeh puške nakon propasti pera«.

Završni dio knjige pod nazivom »Dokumenti« upoznaje nas s tekstom optužnice od 2. studenoga 1980. i presudom od 23. siječnja 1981. a koja je konačna i osuđuje Džang Čin i Džang Čunčžaua na smrt, a ostale optužene na kazne, od doživotne do šestnaest godina zatvora. Pred nama je djelo koje zaokružuje jedno razdoblje u kineskoj povijesti od kulturne revolucije do suđenja »četvornoj bandi« i »kliki Lin Pijaoa«. Autor, kada to smatra potrebnim, odstupa od ustaljene kronologije i vraća se unatrag da bi nam razjasnio stvarnu pozadinu događaja. Ipak, smatramo da je potrebno stanovito predznanje kako bi se opisani događaji uopće mogli shvatiti. Čim otvorimo knjigu, nalazimo se obasuti masom imena, detalja, dijaloga sa suđenja, koja jednostavno ne znamo gdje nakalemiti. Mišljenja smo da bi bilo nužno potrebno u nekakvom uvodu ili prvom poglavlju, nazovimo ga prologom, dati glavne teze i događaje iz kulturne revolucije, ili možda čak od samog početka nastanka NR Kine sve do suvremenih dana, kako bismo mogli slijediti određenu nit (nešto slično kao što je to, u malom obujmu, učinio M. Mihovilović u predgovoru). Izlože-

na materija tada bi se mnogo lakše pratila i bila bi jasnija. To je naš glavni i, čini nam se, jedini prigovor ovoj knjizi.

S druge strane, uočava se posve nov pristup i interpretacija kulturne revolucije tog najkontroverznijeg razdoblja kineske povijesti. Kako to kaže M. Mihovilović, Butorac kulturnu revoluciju »... izvodi je iz ukupnog usmjerenja samog procesa, kao i aktualnog političkog i društvenog trenutka Kine« (str. 9).

Kina je zemlja o kojoj se teško piše, a posebno jednostavno, pristupačno, aktualno i dosljedno kao što je to učinio Tomislav Butorac.

Završimo jednim citatom iz knjige koji na najbolji način sublimira događaje o kojima je riječ: »Listopad 1976. označio je spuštanje zavjese na desetogodišnju intrigu koja je potresla Kinu, izazvala stravične zločine, poljuljala kineski položaj u svijetu, dovela do izolacije, odgodila općedruštveni razvoj... Uostalom, riječ je o tako značajnom razdoblju u kineskoj novijoj povijesti da će ono sigurno još dugo biti predmetom proučavanja, analiza i ocjena. Pri tom je čak i nedavno završeno suđenje bilo dijelom tog složenog mozaika ličnosti i događaja« (str. 133).

Selvina Benić

Mario Plenković: Demokratizacija mas-medija

Centar za informacije i publicitet
Zagreb 1981.

Živimo u vremenu kad čovjeka sa sviju strana zapljuskuje lavina informacija. Teško joj već može odoljeti pošto je gotovo danju i noću izložen pritisku neprestance uključenih mas-medija. Zahvaljujući tehnološkom savršenstvu informacijskih oruđa, ona su se uzdigla do industrijske moći visokotiražne proizvodnje informacijskih sadržaja. Kriju li ili ne kriju idejnu, ideološku, klasnu prirodu, ona su neizbježno determinirana ovom ili onom prirodom i ustrojstvom društveno-političkih sistema pa svaki od njih sa svojim odgovarajućim komunikacijskim podsistemom nalazi u njemu jedno od sredstava proizvodnje vlastitog načina materijalnog i duhovnog života.

To bi bila tek politička strana informacijske lavine, ali ne i bit same informacije. Znajući da bi univerzalnost komuniciranja morala biti imanentna jednom bolje, u cijelosti pravednom i naprednom svijetu kakav nastaje. U tom smislu u informaciji valja vidjeti kvalitativno nov medij jednako snažan koliko nezostavan za spoznaju razlika ali i planetarnog jedinstva naše civilizacije.

Treba li onda ustuknuti pred činjenicom, koju otkrivaju sociolozi i drugi istraživači, da bi »čovjeku u prosjeku trebalo živjeti oko 700 godina kad bi htio usvojiti sve postojeće informacije«.¹ Naprotiv, čovjek čovjeku mora

¹
Svi su citati iz knjige dra Marija Plenkovića: *Demokratizacija mas-medija*

pomoći ne bili jedan s drugim u razgranatom svijetu informacija, i uz njihovu pomoć, osloncem na vrijednosti sadržaja i poruka, što su u sadašnjem, doduše, neravnomjernom optičaju, uspješnije stvarao arhitekturu zajedničkog u svemu novog, očovječenog svijeta. To bi, po našem mišljenju, bio najbolji način odolijevanja sadašnjoj lavini informacija, da se i ona ne pretvori u svoju negaciju i odista postane eksplozivnom bombom sa šrapnelima destruktivne propagande hegemonijskih velesila, što bi moglo samo škoditi biću čovjekovu i ozlijediti srce čovječanstva.

Takvom nam se čini i osnovna poruka knjige »Demokratizacija mas-medija« darovitog istraživača na području komunikologije i samoupravnog komuniciranja dra Marija Plenkovića. Njegov rad okrunjen je dragocjenim znanstvenim štivom, kao naručen za ovodnevene potrebe našega samoupravnog društva. Kako ono prolazi samosvojni put originalne izgradnje socijalističkoga samoupravnog sistema, kroz dinamične procese opće demokratizacije društvenog i političkog života, tako je to kretanje nezamislivo bez reforme i izgradnje demokratskog sistema javnog komuniciranja. Reforma je u toku, modeli građanskog ili etatističkog sistema informiranja postaju preživjela stvar prošlosti, te knjiga dra Plenkovića daje izvanrednu teoretsku i stručnu podlogu razgorijevanju započetih rasprava o položaju i ulozi mas-medija u samoupravnom društvu kao i kristalizaciji stavova, ideja, prijedloga i koncepata s kojima se pristupa izgradnji modela samoupravnog komuniciranja. Vrijednost je knjige ponajprije u sadržajnom bogatstvu do kojeg je autor došao nauružan proučavanjem opsežne svjetske i domaće misli i literature o komunikologijskoj znanosti i teoriji, da bi pod tim svjetlom, analizom marksističkog razmatranja i metode, raščlanio žive postavke i primjere tekućeg iskustva javnog komuniciranja našega samoupravnog društva. Šteta je što se zadržao jedino u granicama efektivnog djelovanja radija i televizije, pa, primjerice, nije podrobno ulazio i u novinski i ostale medije.

Autorova je polazna istraživačka i teoretska osnova »informacija kao temeljna forma čovjekova viđenja svijeta, društva i samoga sebe«. Postavljajući tako izgradnju modela samoupravnoga međuljudskog komuniciranja, on za demokratizaciju mas-medija ne nalazi svrhu-

vitost i smisao samo u dijalektičkom spletu odnosa i potreba samoupravnog društva, već i u povijesnom razvoju komunikacije, naglašavajući da je »komuniciranje uvijek u funkciji epohalnog stvaralaštva koje prati, potiče i obdržava«. A, kao što potom dodaje, onoga momenta kad ljudska stvaralačka iskustva premaše kapacitete komunikacijskih iskustava — dolazi do krize.

Naime, povijesno je poznato da je javno komuniciranje najprije bilo strukturirano prema modelu priopćavanja narodu informacija koje je selekcionirala vladajuća klasa radi što adekvatnijeg ponašanja u smislu tih poslanih poruka. Model je, dakle, bio vertikalni: informacije su išle odozgo prema dolje i gotovo se pri tome nije iskorištavao mehanizam povratne informacije. Kad se društvo demokratiziralo i pod utjecajem behaviorističkih teoretičara koji su zagovarali tzv. predstavničku demokraciju građanskog tipa, javno komuniciranje počinje se strukturirati kao komuniciranje u kojem se vodi računa o stavovima, potrebama i mišljenjima recipijenata. Međutim, recipijenti (a to je bila radnička klasa i svi ostali koji nisu pripadali u krug vladajuće klase) i dalje ostaju u statusu objekta, tj. recipijenata. Naime, oni primaju informacije i prema njima treba da se modeliraju. Za razliku od tog klasnog modela komuniciranja, koji je prisutan i u etatističkom socijalizmu (model komuniciranja na liniji mudro rukovodstvo — posrednički upravni aparat — narod; mi gore — vi dolje; centar — provincija itd.) i koji je identičan građanskom javnom komuniciranju u kojem selekciju i oblikovanje informacija drže u svojim rukama vladajuće strukture, model samoupravnoga socijalističkog javnog komuniciranja potpuno razvlašćuje svako posredovanje, svaki posebni interes i svaku klasnu poziciju u svim sferama rada, života i stvaralaštva, pa tako i u javnom komuniciranju. Kao što je poznato, naša zemlja već 1950. godine uvodi samoupravljanje u sferi neposredne materijalne proizvodnje. Nakon toga ono se širi, prožima državnu upravu, prodire u sferu kulturnog, umjetničkog i znanstvenog rada, postaje cjelovit politički sistem neposredne demokracije. Danas je cijelo društvo protkano izgradnjom samoupravnog socijalizma, samoupravni su odnosi način i sredstvo prevladavanja klasnih. Ali sfera javnog komuniciranja ne-

kako je među posljednjima koje su strukturirane na starim osnovama.

Budući da se bez samoupravne transformacije sistema javnog komuniciranja ne može uspješno dalje razvijati samoupravni sistem u cjelini, dr Plenković je u svojoj knjizi »Demokratizacija mas-medija« uznastojao znanstveno proučiti mogućnosti usklađivanja sistema javnog komuniciranja s osnovnim samoupravnim intencijama našeg društva kao asocijacije neposrednih proizvođača. Svojim radom uspješno se pridružio teoretičarima samoupravnoga javnog komuniciranja koji, mogli bismo reći, kao što su dr Pavle Novosel, dr France Vreg i drugi, projektiraju školu i nauku komunikologije za potrebe samoupravnog društva i zacijelo su na tom polju pioniri istraživanja društvene, napose stvaralačke uloge sredstava javnog informiranja.

U istraživanju dra Plenkovića dominira tražanje, komparativnim osvjetljavanjem različitih i identičnih koncepata, za najboljim našim iskustvom u pogledu društvenog komuniciranja koje je, kako, u nas osnovano na samoupravnim odnosima izgradnje socijalističkog društvenog sistema, na stvaralačkoj humanoj biti proizvodnje materijalnog i duhovnog života, nipošto na informaciji per se kao i medijima samima po sebi.

Zato dr Plenković predlaže da se nerijetko pogrešno uvriježeni termini »mas-medij i sredstva masovnog komuniciranja« izostave iz upotrebe kad se strogo misli na komunikatore, tj. na informacijsko-sadržajnu komponentu komuniciranja, i umjesto njih neka posluže ispravniji termini kao što su izraz, izražavanje, jer živi ljudi ne mogu biti svedeni na sredstva, medije. Dosljedno tome, on je za distinkciju triju osnovnih pojmova masovnog komuniciranja: informacija, komunikacija, medij, smatrajući da često nastaje zbrka čim se olako izjednačuju pojmovi informirati i komunicirati kao i posredovati. Osobito je značajno što se u svojoj knjizi dr Plenković zalaže za redefiniranje pojma deprofesionalizacije novinarstva i sredstava masovnog komuniciranja. Sintagme su neodržive logički i semantički, a toliko su u posljednje vrijeme u upotrebi da zamagljuju smisao samoupravne transformacije novina, radija i televizije, jer nipošto nije u deprofesionalizaciju novinarskog poziva, već je, naprotiv, za proces demokratizacije javnog komuni-

ranja, potrebno njegovati suptilnu i odgovornu profesionalnu jednako kao političku nit ne samo novinara i novinarstva, već općenito svih subjekata i izvora informiranja u nas.

Ali to nisu jedini pravci autorova prilaza konstrukciji modela masovnoga javnog komuniciranja iz ugla suvremenih medija radija, televizije i novina, povijesno lociranih u revolucionarnim dionicama Informacijskog razvitka. S osloncem na dostignuća suvremene komunikologije, nalazeći u praksi okvir društvenih potreba oko samoupravnoga društvenog komuniciranja, što je na jedinstven način koncipirano i u našem ustavu kao i u kongresnim dokumentima SKJ, dr Plenković ima pred očima prije svega čovjeka, subjekt i »njegovo osnovno ljudsko pravo da komunicira, tj. da aktivno sudjeluje u formiranju informacija, a ne pasivno«. Za razliku od svih prijašnjih modela javnog komuniciranja koji su bili klasno-deduktivni, samoupravni model javnog komuniciranja polazi induktivno, tj. od baze, od radnih ljudi. Na temelju sveopćeg raspravljanja, razmjene iskustava kao općeg plebiscitarnog referenduma radni ljudi putem usaglašavanja stavova, sporazumijevanja i konsenzusa dolaze do najracionalnijih informacija na osnovi kojih donose odluke u svim sferama rada i života.

S obzirom na ostale karakteristike ovog modela autor knjige zamišlja organizaciju novina, radija i televizije kao opću tribinu na kojoj se stječu pitanja i problemi te pronalaze najadekvatnija rješenja. Stubokom se onda mijenja dosadašnja pozicija novlnara, tj. vještina masovnog komuniciranja potpuno se demokratizira, jer svaki građanin je komunikator i recipijent u istoj osobi.

U organizacijskom, pak, pogledu model masovnog komuniciranja samoupravnog društva, prema mišljenju autora, kao što nalazimo u sažetku knjige, ima četiri stratifikacijske razine na kojima se obavlja proces stvaranja informacija. Prva razina je mjesno komuniciranje građana (putem osobnih kontakata, lokalnih i tvorničkih listova, radija i televizije), drugu razinu čini mreža regionalnog komuniciranja, treću razinu komuniciranja čini republička komunikacijska mreža s mrežom općejugoslavenskoga javnog komuniciranja uopće. Komuniciranje cijele jugoslavenske samoupravne zajednice s drugim zajednicama i cijelim svijetom poseban je proces komuni-

ciranja s okolinom tog sistema. Za razliku od staroga difuznog sistema komuniciranja, koji je bio jednosmjernan (od vladajućih centara do pojedinca), samoupravni model osigurava dvosmjerno komuniciranje, tj. stalan dijalog svih samoupravnih subjekata radi oblikovanja informacije i donošenja najracionalnijih odluka.

*C. L. Sulzberger:
Memoari — 7 kontinenata
i 40 godina*

ČGP Delo, OOUR Globus
Zagreb 1980.

Josip Vuković

Jedno u nizu vrijednih izdanja s kojima se prošle godine pojavio «Globus» u sklopu «Plave biblioteke» jesu i memoari poznatog novinara i publicista C. L. Sulzbergera. U podnaslovu knjige ujedno je i njezin sažetak — četrdeset vrlo plodnih godina koje je autor proveo putujući svijetom i susrećući se s divovima i eminentnim ličnostima ratnih i poslijeratnih godina.

Činjenica da su mu bila otvorena gotovo sva vrata velikana međunarodnoga političkog života ne može se objasniti samo položajem Sulzbergera u vrlo utjecajnom američkom listu kao što je «New York Times» i njegovim rodbinskim vezama s izdavačem. Neosporno je da je riječ o velikanu novinarskog pera, posebnom novinarskom talentu, čovjeku koji je imao tu izuzetnu sposobnost da svojim člancima udahne život i dale onu notu koja im je osiguravala da nadžive svoje izdaje. Svojim je člancima utjecao na formiranje američkog javnog mnijenja, a istovremeno je bio u mogućnosti i poziciji da, s obzirom na svoje široko poznavanje danih problema, neposredno utječe na donosiocce vanjskopoličkih odluka, pa je ponekad s kolosijeka novinarskog rada prelazio na ulogu savjetnika i neformalne diplomacije. Prema tome, Sulzbergerova je uloga višestruka, ali on je prije svega briljantno novinarsko pero, novinar koji svoj posao obavlja s mnogo senzibilitnosti i ljubavi.

Kao i mnoge njegove kolege afirmirane u svojoj profesiji, Sulzberger je odlučio da objavi knjigu o svom radu. Ovo je njegova sedam-

naesta knjiga, s tim što je jedna objavljena prije drugoga svjetskog rata, a i sve su temeljene na njegovu novinarskom radu. Ova knjiga, kako je sam autor naveo u podnaslovu, jest sažetak njegovih memoara i sadrži opširne citate iz četiriju prethodnih knjiga. Djelo se uvelike osniva na tekstovima iz reportaža objavljenih u njegovu matičnom listu »New York Times«, ali je neosporno da se ovdje objavljuju i neki materijali koji prije nisu bili publicirani, nego su sada prvi put javno izneseni. Osim toga, značajan dio tekstova prepričan je iz objavljenih reportaža, a samo su neki doslovno preneseni, što je u knjizi posebno istaknuto.

Prilikom čitanja potrebno je posebnu pažnju obratiti načinu pisanja knjige, jer nam daje dobar uvid u američko reportersko pisanje, inače toliko popularno u svijetu. Navest ćemo riječi urednika našeg izdanja dra Lea Matesa, koji kaže da je postupak tipično reporterski. Autor potiskuje sebe u pozadinu i daje riječ svojim sugovornicima i činjenicama. U američki novinski jezik stalno je prisutan i u najkraćim opisima osoba ili sredina, kao i predjela i zbivanja. To znači da se s vrlo malo riječi i sasvim nonšalantno i uzred dodaje ona žaoka, poseban smisao ili predrasuda što svaki redak američkog novinstva čine subjektivnim. Ta vještina američkog novinara oslobađa ga toga da piše »propagandistički«, ali mu ipak omogućuje da postigne takav efekt.

Kao što smo već naveli, djelo se sastoji od velikog broja reportaža koje su u knjizi prepričane, ali u umjerenom tonu, dok su originalni tekstovi obilovali upravo takvim žaokama. Dakle, prerađeni za ovu knjigu oni su dosta umjereni, što se može protumačiti vremenskom distancom od njihova nastajanja, kao i činjenicom da mnoge od opisanih ličnosti nisu više među živima.

U pogledu izbora sugovornika, tema i, u okviru toga, pitanja, opisi ambijenta i ostalog veoma brzo se uočava piščeva simpatija ili antipatija prema nekoj osobi. Već od pripreme susreta, toka razgovora i na kraju načina iznošenja i prenošenja razgovora uočljivo je da Sulzberger različito tretira pojedine osobe. Uz to, primjećuje se također da se tokom vremena autorovi stavovi mijenjaju, pa i iz te činjenice proistječe Sulzbergerova neujednačenost, ali kako zaključuje dr Mates,

to su burna vremena, vrijeme previranja, pa ne iznenađuje što se u tom toku njegovi stavovi mijenjaju.

Knjigom je obuhvaćeno razdoblje od četiri desetljeća koja Sulzberger započinje od vremena svoga boravka u Londonu, za koji sam kaže da mu je bio baza sve do vremena »Minhenskog sporazuma, u listopadu 1938. godine, godine, kada su Velika Britanija i Francuska krenule na svoj mučni put propadanja«, pa do razdoblja uspostavljanja američko-kineskih odnosa, početkom sedamdesetih godina. Upravo tom posljednjem djelu autor posvećuje izuzetnu pažnju, jer je imao i sam dragocjenu priliku da u Kini boravi više od mjesec dana.

Knjigu bi možda, prije svega, trebalo shvatiti kao galeriju ličnosti, a potom i događaja čiji su oni akteri. Veoma je teško ovom prilikom navesti sve ličnosti koje se spominju, ali navest ćemo barem neke kako bi se dobio uvid tko su protagonisti američke političke scene: Eisenhower, Kennedy, Johnson, Nixon, Achenson, Dulles, Kissinger, a sa svjetske pozornice Tito, de Gaulle, Adenauer, Churchill, Castro, Naser, Hruščov, Sadat, Ben Gurion, Nehru, Franco, Allende, Makarios, Reza Pahlavi, Indira Gandhi, car Haile Selasije, car Hirohito, Sukarno, Čang Kaj Šek, Nkrumah, Ču En Laj i mnogi drugi.

Sve te ličnosti, bez obzira na to koliko ih poznajemo po djelima, iz novinskih članaka ili knjiga, u Sulzbergerovim opisima dobivaju ljudskiju notu i nisu samo osobe koje svojim potezima i aktivnostima sudjeluju ili čak uređuju suvremene međunarodne odnose. Ovom ih prilikom upoznajemo i vidimo u drukčijem svjetlu i ambijentu, koje obično novinar ne iznosi u svojim člancima. Na taj način one postaju bliskije i pristupačnije, bez obzira na to koliko njihova djela i poteze opravdavamo ili ne opravdavamo.

Sulzberger je s četvoricom američkih predsjednika održavao osobne kontakte, pa imao dobru priliku da svakog od njih bolje upozna. I upravo u tim kontaktima do većeg izražaja dolazi ona druga Sulzbergerova uloga, koja se ne svodi samo na ulogu vrsnog posrednika između subjekta koji intervjua i javnosti. Često ga tako nalazimo u ulozi savjetnika, posrednika, a ponekad, na zahtjev predsjednika, piše memorandume za Bijelu kuću.

Ako u globalu želimo ocijeniti knjigu, moramo istaknuti da je ona zanimljiva kako za onoga tko proučava međunarodne odnose, tako i za širi krug čitalaca. Jer u knjizi, uz poznate činjenice iz međunarodnoga političkog života, nalazimo i niz nepoznatih ali ipak pretpostavljenih detalja. Ovdje mislimo prije svega na razgovor, na koji upozorava i urednik Leo Mates, što ga je Sulzberger vodio s tadašnjim američkim predsjednikom Johnsonom koji u jednom trenutku kaže kako «smo ubili Dijema». Iako su stanoviti događaji upućivali na takvu mogućnost, ipak je činjenica da je to ovdje američki predsjednik i javno izjavio.

Moramo, na kraju, istaknuti da je predgovor engleskom izdanju knjige napisao također jedan velikan — Andre Malraux, koji smatra da je to «knjiga posljednjeg dinosaura — vrsta za koju autor kaže da je postala beskorisna. Dinosauri su zapravo na putu da izumru, jer novinstvo još nije sasvim mrtvo. Ali kad više ne bude davalo poticaj knjigama kao što je ova, ljudi će o njima sanjati».

Malraux, među ostalim, upozorava na vrlo značajnu činjenicu, koja je jedna od najznačajnijih karakteristika suvremene epohe — međuzavisnost i međupovezanost našega globusa komunikacijskim nitima. Da ne postoji telegraf, telefon, suvremeni saobraćaj, kako iznosi i sam Malraux, ova knjiga ne bi ni mogla nastati. Upravo zahvaljujući tim karakteristikama imamo priliku čitati vrlo zanimljivu i nadasve korisnu knjigu, dakako uz razumljiva ograničenja koja proistječu iz vremenskog i prostornog miljea vrhunskog američkog novinara.

Đurđica Podunajec

Tri inostrane knjige o nesvrstanosti

*Herausgeber Wener Höfer:
Blockfrei Wer, Wie, Wo*

Verlag R.S. Schulz, Augsburg 1980.

*Peter Willetts:
The Non-Aligned
in Havana*

Frances Pinter (Publishers), London

*Eugène Berg:
Nonalignement et
nouvel ordre mondial*

Presses universitaires de France
Paris 1980.

Uporedo sa širenjem prisustva nesvrstanosti u međunarodnim odnosima povećava se i interesovanje političke i naučne javnosti u zapadnim zemljama za nesvrstanost, kao doktrinu i međunarodni pokret. U planovima izdavačkih preduzeća i u programima pojedinih univerzitetskih centara sve više se važnosti pridaje objavljivanju knjiga o nesvrstanosti. U ovom trenutku posebno su skrenule na sebe pažnju tri knjige o nesvrstanosti: jedna u Nemačkoj, druga u V. Britaniji, treća u Francuskoj.

Knjiga o nesvrstanosti koju je priredio Verner Hefer sadrži priloge istaknutih političara i publicista o različitim aspektima nesvrstanosti, pre svega sa stanovišta njene pojave i uloge u pojedinim regionima ili u odnosu na najveće svetske sile. U knjigu nas uvodi intervju Venera Hefera sa poznatim zapadno-nemačkim publicistom Peterom Šolom-Latumom o poreklu, razvoju i osobenostima nesvrstanosti. Jedan od prvaka Socijaldemokrat-

ske stranke SR Nemačke i ministar u bonjskoj vladi Hans-Jirgen Višnjevski piše o stavu Bona prema nesvrstanosti, Vladimir Dedijer o ulozi Tita i Jugoslavije u nastanku i razvoju nesvrstanosti, Ulrich Kincle o Africi, Ginter Knabe o Aziji (i, posebno, dejstvima poznatih avganistanskih događaja), Diter Kroncuker o Latinskoj Americi, Martin Sulce o Evropi, Gerd Peletije o stavu SAD i Gerd Ruge o stavu SSSR-a prema nesvrstanosti. Više od polovine knjige posvećeno je različitim dokumentacionim prilogima o nesvrstanosti. Objavljeni su delovi dokumenata sa dosadašnjih sastanaka nesvrstanih zemalja, izvodi iz govora lidera nesvrstanih zemalja, među kojima i predsednika Tita, lista nesvrstanih zemalja sa kratkim podacima o površini, stanovništvu i učestvovanju na dosadašnjim sastancima na vrhu, kao i shema organizacione strukture pokreta nesvrstanosti.

Knjiga »The Non-Aligned in Havana« sadrži dokumenta usvojena na Šestoj konferenciji šefova država i vlada nesvrstanih zemalja u Havani, pregled koji se odnosi na zemlje u razvoju i razna dokumenta i aranžmane iz oblasti ekonomske saradnje nesvrstanih zemalja. Ovaj deo knjige obuhvata više od 200 stranica. Prvi deo knjige od sedamdesetak stranica predstavlja Viletsovu analizu »bekgraunda havanskih dokumenata« u pet poglavlja: prvo je posvećeno »predstavama i realnostima« nastanka i razvoja nesvrstanosti u međunarodnom ambijentu 50-ih, 60-ih, i 70-ih godina, drugo glavnim problemima na sastancima nesvrstanih zemalja, treće problemima članstva pokreta nesvrstanosti, a četvrto izvorima informisanja o pokretu nesvrstanosti. Bez namere da u ovom prikazu iznosimo bilo kakve produbljenije kritičke opservacije o ovim dvema knjigama, želimo da naglasimo da su one, same po sebi, veoma značajne za razbistravanje još uvek dosta maglovitih ili namerno zamagljenih predstava o politici i pokretu nesvrstanosti u nekim sredinama na Zapadu, bilo time što čine dostupnijim izvorna dokumenta nesvrstanih zemalja, bilo time što pristupaju nesvrstanosti kao sve značajnijem političkom faktoru u savremenim međunarodnim odnosima. Izvesna opterećenost konvencionalnim pristupom analizi stanja i odnosa u pokretu nesvrstanosti te položaja i dejstava politike i pokreta nesvrstanosti u širem međunarodnom ambijentu po svemu su

sudeći manje izraz predubedenja ili predrasuda, a više izvesnog shematizma koji predstavlja šire obeležje preovladajućih metoda politologije u ovim sredinama.

Knjiga Eugènea Berga o nesvrstanosti i novom svetskom poretku predstavlja, svakako, dosad najkompleksniju i najkompletniju francusku studiju o teorijskim osnovama, istorijskom razvoju i problemima sa kojima se politika i pokret nesvrstanosti suočavaju u savremenim međunarodnim odnosima. Ovu konstataciju najbolje potkrepljuje sam sadržaj ove knjige.

U prvoj glavi, koja je posvećena nastanku nesvrstanosti, postoje tri odeljka: u prvom je reč o nesvrstanosti kao pokretu nacionalne emancipacije (autor analizira nastajanje nesvrstanosti u Indiji i širem azijskom prostoru, u Jugoslaviji i Egiptu), u drugom se autor osvrće na principe i duh Bandunga (vezu principa Panch Shila, Povelje Ujedinjenih nacija, Beogradske i Moskovske deklaracije 1955. i 1956. i deset principa Bandunga), u trećem razmatra značaj Brionskog sastanka 1956. godine, koji se smatra polaznom tačkom u nastajanju pokreta nesvrstanosti.

U drugoj glavi se tretira istorija pokreta nesvrstanosti, sa svojim osnovnim političkim i hronološkim međašima: Beogradskom konferencijom 1961, Kraljevskom konferencijom 1964, Konferencijom u Lusaki 1970, Konferencijom u Alžiru 1973, Konferencijom u Kolombu 1976, Konferencijom u Havani 1979. Autor je vrlo sažeto obradio političke okolnosti u kojima su održane ove konferencije, pravce akcije koji su na njima usvojeni, dileme sa kojima su se suočavale nesvrstane zemlje i kontroverze koje su u određenim fazama umanjile stepen jedinstva njihove zajedničke akcije.

Treća glava je posvećena kriterijima i demarkacionim linijama nesvrstanosti. U prvom poglavlju se ukazuje na terminološku zbrku koja je postojala u doba stvaranja politike i pokreta nesvrstanosti i analizira politička i geografsko-regionalna upotreba pojmova kao što su neutralnost, neangažovanje, neutralizam, sve dok se nije ustalio termin nesvrstanost. U drugom poglavlju autor kratko analizira kriterije nesvrstanosti koji su ustanovljeni na pripremnom sastanku u Kairu u junu 1961. godine: politički nezavisnosti zasnovanoj na

miroljubivoj koegzistenciji, podržavanju pokreta za nacionalno oslobođenje, nepristupanju multilateralnim vojno-političkim savezima sklopljenim u sklopu njihovog međusobnog konflikta, neuspostavljanju bilateralnih vojnih saveza sa velikim silama u kontekstu međublokovskog sukoba i neprihvatanju stranih vojnih baza na nacionalnoj teritoriji. Razmatranje načelne sadržine ovih kriterija autor stavlja u kontekst međunarodnih zbivanja i procesa u samom pokretu nesvrstanosti. U trećem poglavlju autor razmatra različite aspekte širenja pokreta nesvrstanosti, od 25 učesnika u Beogradu 1961. do 96 učesnika u 1980, ne zanemarujući ni evoluciju statusa posmatrača i pozvanih gostiju. U četvrtom poglavlju se razmatra pitanje institucionalizacije pokreta nesvrstanosti i ograničenja koja ona nameće. Ovde su u središtu razmatranja konferencije šefova država ili vlada i Koordinacioni biro nesvrstanih zemalja.

U četvrtoj glavi je obrađeno pitanje principa i ciljeva nesvrstanosti. Autorova sistematizacija počiva na sledećim elementima: aktivnoj i miroljubivoj koegzistenciji, nezavisnosti i neučestvovanju u blokovskim rivalitetima, jačanju mira i bezbednosti, suverenoj jednakosti, teritorijalnom suverenitetu i slobodnom društvenom razvoju svih zemalja, nemešanju u unutrašnje poslove, slobodnom izboru političkih sistema i samostalnom ekonomskom, društvenom i kulturnom razvoju, uvažavanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, pravu samoopredeljenja, suprotstavljanju imperijalizmu, kolonijalizmu, neokolonijalizmu, rasizmu, uključujući clonizam, i svim oblicima ekspanzionizma, strane dominacije i hegemonije, otporu podeli sveta na blokove, nepromenljivosti legalno utvrđenih granica, neprimenjivanju sile i neprihvatanju situacija koje su rezultat primene sile, mirnom rešavanju sporova, uspostavljanju novog međunarodnog ekonomskog poretka i stalnom suverenitetu nad nacionalnim resursima. Kada je reč o ciljevima nesvrstanosti, autor detaljno razrađuje dve velike grupe ciljeva: prvu, očuvanje mira i međunarodne bezbednosti, ostvarivanje prava na samoopredeljenje naroda, antikolonijalnu i antiimperijalističku borbu i drugu, u kojoj se nalaze glavni pravci akcije u borbi za ostvarivanje zahteva pokreta nesvrstanosti u ekonomskoj sferi i uspostavljanje novog međunarodnog ekonomskog poretka.

U petoj glavi se govori o položaju nesvrstanosti na međunarodnoj sceni. Prvo poglavlje je posvećeno uticaju nesvrstanih zemalja u međunarodnom životu, drugo stavu velikih sila prema nesvrstanosti, treće stavu nesvrstanih prema najvažnijim međunarodnim pitanjima (situacija na Srednjem istoku, konflikti u jugoistočnoj Aziji, zbivanja u Africi, Latinskoj Americi i Evropi). Ovu glavu autor završava razmatranjem prirode pokreta nesvrstanosti: da li je u pitanju međunarodna organizacija, blok, region ili grupacija? Autor postavlja i pitanje može li se pokret nesvrstanosti smatrati podsistemom ili procesom u međunarodnoj politici? Svoja stanovišta, koja su veoma bliska jugoslovenskim, autor rezimira u kratkom zaključku i pogovoru u kome se ukazuje na uslove političke akcije nesvrstanih zemalja u posthavranskom periodu.

Iako nevelika po obimu — ima 182 strane — knjiga Eugènea Berga uspešno sažima veoma obimnu teorijsku i praktično-političku građu o nesvrstanosti te predstavlja solidan i instruktivan priručnik za upoznavanje politike i pokreta nesvrstanosti u verodostojnom istorijskom i političkom okviru međunarodnih zbivanja od kraja drugog svetskog rata do danas.

Ranko Petković

The Adelphi Library: Gower and Allanheld

London 1981.

Ugledni londonski Međunarodni institut za strategijske studije, već više od dvadeset godina predstavlja značajan međunarodni centar za istraživanje mira, sigurnosti i međunarodnih odnosa u najširem smislu. Međunarodni, po sastavu svojih istraživača, situiran u Londonu i okružen pažnjom i interesom brojnih nacionalnih i međunarodnih institucija, Institut je nesumnjivo uspio u realizaciji svojih glavnih ciljeva.

Brojna izdanja ovog instituta: *Strategic Survey*, *Military Balance*, *Adelphi Papers*, časopis *Survival* kao i nekoliko dosada objelodanjenih monografija, postale su sastavni dio gotovo svake biblioteke međunarodnih odnosa i teško bi bilo naći neku od važnih međunarodnih tema koja još nije našla svoje mjesto u radovima IISS. Upravo svojom izdavačkom djelatnosti Institut pokazuje svoju istraživačku snagu, kao i pravce usmjerenosti, a činjenica da se tim materijalima služe istraživači u svim sredinama, jasno potvrđuje gotovo univerzalnu vrijednost ovih radova.

Najnovija serija izdanja, pokrenuta u zajednici s izdavačkim kućama Gower i Allanheld, svojim prvim krugom izazvala je pojačanu pažnju analitičara međunarodnih odnosa. Osjećajući potrebu za izdavanjem materijala koji je tražen, koji ima aktualnost a istodobno dugoročnost, u Institutu je odlučeno da se pokrene nova edicija koja će izlaziti u različitim vremenskim razmacima a bit će usmjerena na cjelovitu obradu najvažnijih tekućih pitanja međunarodnih odnosa.

U prvom krugu pojavljuje se tako šest veoma privlačno opremljenih knjiga, koje su ustvari izbor iz dosada objelodanjenih radova u okviru *Adelphi Papers*, ili su pak dio materijala analiziranih na međunarodnim konferencijama, koje je organizirao Institut.

U tek objelodanjenoj prvoj seriji izdanja *Adelphi* biblioteke šest prvih knjiga već svojom prezentacijom kao i temama koje obrađuju, jasno potvrđuju pravac kojim se želi dalje ići. Stavljajući akcenat na one teme koje su u radovima Instituta već obrađene, a koje s druge strane, ipak imaju svoju dugoročnu vrijednost, u prvom kolu analiziraju se pitanja energije i sigurnosti (urednik G. Treverton), pomorske sile i utjecaja (urednik J. Alford), kontrole oružja i vojne sile (urednik Ch. Bertram), utjecaj nove vojne tehnologije (urednik J. Alford), rješavanje kriza i uloga super sila na Bliskom istoku (urednik G. Treverton) i strategijsko zastrašivanje u svijetu koji se mijenja (urednik Ch. Bertram).

Bez obzira na teme, urednike i brojne autore čiji se radovi koriste u ovim izdanjima, svima njima je zajednička crta visok kvalitet stručne obrade, koja može biti solidan osnov za svako daljnje istraživanje. Vršeci pažljiv odabir materijala i vodeći računa o potrebi prezentiranja problematike u cjelovitom kontekstu, urednici su u svakom izdanju nastojali uključiti najvažnije radove posvećene određenoj problematici, nastojeći dati što cjelovitiji uvid. Tako je nastalo šest knjiga koje mogu u svakoj biblioteci biti solidan priručnik i aktualno pomagalo u svakoj prilici.

Na osnovu ove prve serije, kao i naslova koji se ubrzo trebaju pojaviti u drugom krugu, sigurno je da je londonski Institut pokrenuo značajnu ediciju koja će biti prihvaćena od svih onih koji se na bilo koji način bave međunarodnim odnosima. Nalazeći u tim radovima solidan informacijski pregled, analizu kao i osnovne naznake budućeg razvoja, korisnici ovih izdanja mogu s pravom očekivati da će ova edicija i dalje biti na takvoj razini.

Radovan Vukadinović